

Mravenci ve sbírkách Muzea Kroměřížska

Ants in the collections of the Museum of Kroměřížska district

PAVEL BEZDĚČKA, KLÁRA BEZDĚČKOVÁ

Muzeum Vysočiny Jihlava, Masarykovo nám. 55, Jihlava, CZ – 586 01, e-mail: bezdecka@muzeum.ji.cz

Abstract: The authors give a list of ants from the collections of the Museum of Kroměříž district, Czech Republic. A total of 1241 specimens belonging to 44 species are presented. The ants *Proceratium melinum*, *Anergates atratulus*, *Myrmica deplanata*, *Strongylognathus kratochvili* and *Bothriomyrmex gibbus* are relatively rare species presented in the collections.

Keywords: ants, collections, Formicidae, Museum of district of Kroměříž, Czech Republic

Výzkum mravenců (Hymenoptera: Formicidae) na našem území započal již v devatenáctém století (Lokay 1860) a téměř kontinuálně probíhá až do současnosti. Přesto lze říci, že myrmekofauna České republiky není dosud dostatečně prozkoumána. Hlavním důvodem tohoto stavu je především skutečnost, že přední znalci této skupiny se v minulosti soustředili na poměrně malý počet významných lokalit a plošným výzkumem naší země se nikdo soustavně nezabýval. Část materiálu z těchto historických výzkumů je uložena ve sbírkách velkých muzeí (NM Praha, MZM Brno, SM Opava), značná část se však pravděpodobně nedochovala. Z tohoto důvodu jsou menší sbírky v regionálních muzeích nesmírně významné, neboť nám ukazují, byť pouze fragmentárně, obraz myrmekofauny málo prozkoumaných regionů.

V roce 2009 jsme v rámci projektu zaměřeného na revizi českých muzejních sbírek měli možnost revidovat mravence uložené v Muzeu Kroměřížska v Kroměříži. Jedná se o jedinou velkou prosklenou krabici, v níž je soustředěna část kolekce kroměřížského entomologa Otakary Fialy. Kolekce obsahuje materiál podčeledí Ponerinae, Proceratiinae, Myrmicinae a Dolichoderinae sbíraný ve letech 1929 až 1942. Zástupci druhově bohaté podčeledi Formicinae scházejí.

Otakar Fiala (1876–1949) byl významný regionální entomolog, od roku 1924 člen Čs. spol. entomologické. Věnoval se především faunistickému studiu brouků Kroměřížska, zejména Chřibů; zajížděl však často i do Beskyd. Své významnější nálezy publikoval formou krátkých faunistických zpráv a sdělení v Časopise Čs. spol. entomol. (Fiala 1924, 1925). Větší část jeho koleopterologické sbírky se dnes nachází v depozitáři Muzea Kroměřížska v Kroměříži (Bezděčka 1998, Koleška 1980). Od počátku třicátých let se O. Fiala věnoval také mravencům. Výsledky svých myrmekologických studií poskytl koncem třicátých let Miloši Záleskému, který sestavoval III.díl Prodromu našeho blanokřídleho hmyzu (cf. Záleský 1939). Z Fialovy sbírky mravenců je v depozitáři Muzea Kroměřížska v Kroměříži dochována jediná krabice (Bezděčka 1997, Coufalík 1980). Některé Fialovy významnější nálezy mravenců z Kroměříže a Chřibů jsou uloženy ve sbírkách Moravského zemského

muzea v Brně a Národního muzea v Praze. V Muzeu Kroměřížska v Kroměříži je kromě sbírky uložen i rukopis populární práce O. Fialy o mravencích okolí Kroměříže, pocházející z konce třicátých let minulého století. Tento rukopis (včetně úvodního příspěvku o autorovi a jeho díle) byl v plném znění otištěn padesát let po smrti autora (Bezděčka 1997, Fiala 1997).

Materiál jsme determinovali podle prací Czechowski et al. (2002) a Seifert (2007). Nomenklaturu jsme čerpali z checklistu českých a slovenských mravenců (Werner et Wiezik 2007), u *Myrmica deplanata* Emery, 1921 dle Radchenko et Elmes (2009) a u *Tapinoma madeirense* Forel, 1895 dle Wetterer et al. (2007).

Rody a druhy mravenců jsou řazeny v abecedním pořadí. Lokality jsou u každého druhu řazeny podle čísel mapových kvadrátů dle Pruner et Míka (1996). U každého nálezu jsme uvedli čtverec síťového mapování, oblast, lokalitu, datum sběru, počet a kastu jedinců (M = samec, F = samice, W = dělnice) a sběratele (lgt.).

PŘEHLED MRAVENCŮ VE SBÍRCE

Podčeleď: Ponerinae

Ponera coarctata (Latreille, 1802)

6760: Moravia, Kroměříž, nedatováno, 3 W, lgt. O. Fiala; Dále sbírka obsahuje 27 M, 28 F a 6 W bez jakýchkoli údajů.

Podčeleď: Proceratiinae

Proceratium melinum (Roger, 1860)

6760: Moravia, Kroměříž, VIII. 1932, 2 M, 5 F, lgt. O. Fiala; Dále sbírka obsahuje 12 M, 3 F a 3 W bez jakýchkoli údajů.

Podčeleď: Myrmicinae

Aphaenogaster subterranea (Latreille, 1798)

6863: Moravia, Mohelno, III. 1936, 4 W, lgt. neuvédno;

Anergates atratulus (Schenck, 1852)

6159: Bohemia, Pařížov u Čáslavi, 9. VIII. 1938, 3 F, lgt. J. Trkal;

Crematogaster sp. (skup. *C. brasiliensis*)

6175: Moravia, Ostrava, nedatováno, 1 W, lgt. J. Palásek;
U tohoto preparátu je velmi pravděpodobné, že se jedná
o sběr z roku 1935, ze skladů banánů v tehdejší Moravské
Ostravě, o němž aktuálně referoval M. Záleský (1937).

Formicoxenus nitidulus (Nylander, 1846)

6760: Moravia, Kroměříž (u Hvězdy), 26. III. 1933, 20 W,
lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 1 F a 15 W bez jakýchkoli údajů.

Harpagoxenus sublaevis (Nylander, 1849)

5358: Bohemia, Peřimov, 1938, 1 W, lgt. J. Dlabola;

Leptothorax acervorum (Fabricius, 1793)

6672: Moravia, Hostýn, nedatováno, 7 W, lgt. O. Fiala;
6770: Moravia, Kroměříž, nedatováno, 7 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 11 F a 57 W bez jakýchkoli údajů.

Leptothorax muscorum (Nylander, 1846)

6672: Moravia, Hostýn, nedatováno, 1 F, 4 W, lgt. O. Fiala;
6770: Moravia, Kroměříž, 4. VI. 1936, 1 F, 11 W, lgt. O.
Fiala; Kroměříž, nedatováno, 3 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 2 M, 4 F a 29 W bez jakýchkoli údajů.

Manica rubida (Latreille, 1802)

6770: Moravia, Pustevny, 15. V. 1939, 2 M, lgt. L. Tetera;
Dále sbírka obsahuje 2 F a 37 W bez jakýchkoli údajů.

Messor structor (Latreille, 1798)

6761: Moravia, Třebíč, 1935, 1 F, lgt. V. Šilhavý; **6863:**
Moravia, Mohelno, 1935, 4 W, lgt. nevedeno;

Monomorium pharaonis (Linnaeus, 1758)

5350: Bohemia, Ústí nad Labem, 1938, 24 W, lgt. Kučera;
Dále sbírka obsahuje 5 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmecina graminicola (Latreille, 1802)

6770: Moravia, Kroměříž (u Bilan), 16. VIII. 1931, 3 M, 1 F,
lgt. O. Fiala; Kroměříž, nedatováno, 1 F, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 5 M, 8 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica deplanata Emery, 1921

6863: Moravia, Mohelno, VII. 1942, 16 W, lgt. J. Kratochvíl;
7165: Moravia, Pavlovské kopce, nedatováno, 3
W, lgt. J. Kratochvíl;

Myrmica lobicornis Nylander, 1846

6857: Bohemia, Bořetín u Jindřichova Hradce, 1937, 1 M,
1 F, 2 W, lgt. M. Záleský;

Myrmica rubra (Linnaeus, 1758)

Sbírka obsahuje 3 M, 3 F, 17 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica ruginodis Nylander, 1846

Sbírka obsahuje 5 M, 5 F, 26 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica rugulosa Nylander, 1846

Sbírka obsahuje 12 M, 5 F, 31 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica sabuleti Meinert, 1860

6870: Moravia, Chřiby, nedatováno, 3 M, 4 F, 6 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 6 F, 21 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica scabrinodis Nylander, 1846

Sbírka obsahuje 6 M, 3 F, 6 W bez jakýchkoli údajů.

Myrmica schencki Emery, 1894

6770: Moravia, Kroměříž, nedatováno, 2 M, 2 F, 5 W lgt.
nevedeno;
Dále sbírka obsahuje 2 M, 3 F, 50 W bez jakýchkoli údajů.

Solenopsis fugax (Latreille, 1798)

6770: Moravia, Kroměříž (strž), 9. V. 1936, 8 W, lgt. O. Fia-
la; Kroměříž (Trňák), 22. III. 1936, 8 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 2 M, 2 F, 4 W bez jakýchkoli údajů.

Stenamma debile (Förster, 1850)

5949: Bohemia, Křivoklát, 19. VI. 1938, 5 W, lgt. J. Tra-
kal; **6770:** Moravia, Kroměříž, nedatováno, 1 F, lgt. O.
Fiala; **7165:** Moravia, Pavlovské kopce, nedatováno, 2
W, lgt. J. Kratochvíl;

Strongylognathus kratochvili Šilhavý, 1937

6863: Moravia, Mohelno, nedatováno, 47 W, lgt. J. Kra-
tochvíl;

Strongylognathus testaceus (Schenck, 1852)

6863: Moravia, Mohelno, VII. 1942, 2 F, 1 W, lgt. J. Krato-
chvíl; **6870:** Moravia, Chřiby (u Bunče), 28. VII. 1929,
2 M, 3 F, 2 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 9 M, 16 F, 15 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax affinis (Mayr, 1855)

6770: Moravia, Kroměříž (Zámeček), IX. 1935, 9 W, lgt.
O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 1 M, 4 F, 30 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax clypeatus (Mayr, 1853)

Sbírka obsahuje 13 M, 8 F, 21 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax corticalis (Schenck, 1852)

6770: Moravia, Kroměříž (park), 8. IV. 1936, 1 F, 2 W, lgt.
O. Fiala; Kroměříž, nedatováno, 4 F, lgt. O. Fiala; Krom-
ěříž (strž), nedatováno, 2 M, 1 F, 4 W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 7 M, 1 F, 21 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax crassispinus (Karavaiev, 1926)

Sbírka obsahuje 11 M, 7 F, 34 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax interruptus (Schenck, 1852)

6052: Bohemia, Vrané nad Vltavou, nedatováno, 10 W, lgt.
M. Záleský; **6863:** Moravia, Mohelno, 1942, 4 W, lgt.
J. Kratochvíl;

Temnothorax nigriceps (Mayr, 1855)

6564: Moravia, Kovářová, nedatováno, 3 W, lgt. J. Fia-
la; **6863:** Moravia, Mohelno, 1941, 1 M, 1 F, 9 W, lgt.
J. Kratochvíl; **6865:** Moravia, Brno, nedatováno, 4 W,
lgt. J. Fiala;

Temnothorax parvulus (Schenck, 1852)

6770: Moravia, Kroměříž (Zámeček), 19. IV. 1936, 1 F, 4
W, lgt. O. Fiala;
Dále sbírka obsahuje 4 W bez jakýchkoli údajů.

Temnothorax saxonicus (Seifert, 1995)

6863: Moravia, Mohelno, 1941, 1 M, 5 W, lgt. J. Kratochvíl;

Temnothorax tuberum (Fabricius, 1775)

6759: Moravia, Nová Říše u Telče, 5. VII. 1938, 1 F, 4 W, lgt. M. Záleský;

Temnothorax unifasciatus (Latreille, 1798)

6761: Moravia, Třebíč, 1934, 1 F, 4 W, lgt. V. Šilhavý;

6863: Moravia, Mohelno, 1941, 9 W, lgt. J. Kratochvíl;

6870: Moravia, Chřiby, nedatováno, 1 W, lgt. O. Fiala;

Dále sbírka obsahuje 2 M, 1 F, 32 W bez jakýchkoli údajů.

Tetramorium caespitum (Linnaeus, 1758)

6863: Moravia, Mohelno, 1941, 2 F, 3 W, lgt. J. Kratochvíl;

Dále sbírka obsahuje 1 M, 2 F, 6 W bez jakýchkoli údajů.

Tetramorium ferox Ruzsky, 1903

6863: Moravia, Mohelno, 4. VII. 1940, 1 F, 10 W, lgt. J. Kratochvíl; Mohelno, 1941, 2 M, 1 F, 4 W, lgt. J. Kratochvíl;

Tetramorium moravicum Kratochvíl, 1944

6765: Moravia, Hády, 30. VI. 1941, 2 M, 3 F, 6 W, lgt.

J. Kratochvíl; **6770:** Moravia, Kroměříž, nedatováno,

3 M, 3 F, 11 W, lgt. O. Fiala; **6863:** Moravia, Mohelno,

VII. 1942, 14 W, lgt. J. Kratochvíl;

Podčeled: Dolichoderinae

Bothriomyrmex gibbus Soudek, 1924

7165: Moravia, Pavlovské kopce, nedatováno, 1 W, lgt. J. Kratochvíl;

Dolichoderus quadripunctatus (Linnaeus, 1771)

Sbírka obsahuje 10 M, 1 F, 31 W bez jakýchkoli údajů.

Liometopum microcephalum (Panzer, 1798)

7266: Moravia, Lednice (u Prostředního rybníka), 28. VII.

1931, 5 W, lgt. M. Záleský; Lednice, 5. VI. 1938, 6 W, lgt.

J. Kratochvíl; Lednice, 6. V. 1938, 4 W, lgt. neuvedeno;

Tapinoma erraticum (Latreille, 1798)

6870: Moravia, Chřiby, nedatováno, 1 M, 1 F, 4 W, lgt. O. Fiala;

Dále sbírka obsahuje 3 M, 13 F, 54 W bez jakýchkoli údajů.

Tapinoma madeirense Forel, 1895

6770: Moravia, Kroměříž, nedatováno, 3 F, 2 W, lgt. O. Fiala;

Dále sbírka obsahuje 1 F, 14 W bez jakýchkoli údajů.

Ve sbírkách Muzea Kroměřížska v Kroměříži je uložena jedna velká entomologická krabice obsahující myrmekologickou kolekci Otakara Fialy. V ní je uloženo 1241 exemplářů (158 samců, 175 samic a 908 dělnic) celkem 44 druhů mravenců ze 22 rodů a 4 podčeledí. Nacházejí se zde výhradně doklady z území České republiky z období 1929 až 1941. Většina preparátů pochází z území střední Moravy (Kroměříž a okolí, Chřiby, Hostýnské vrchy). Dále jsou ve sbírce zastoupeny materiály z jižní a západní Moravy, dva vzorky pocházejí ze severní Moravy a tři z Čech.

Kolekce je v relativně dobrém stavu, a proto je velmi nešťastné, že většina dokladů (66,7 %) není lokalizována ani jinak označena. Druhým nedostatkem je neúplnost kolekce, která v původním stavu zcela jistě obsahovala také doklady podčeledí Formicinae, uložené pravděpodobně v druhé, dnes nezvěštné, krabici. Navzdory těmto skutečnostem je Fialova myrmekologická kolekce velmi cenná, protože poskytuje alespoň částečný náhled na myrmekoufaunu Kroměřížska v první polovině minulého století. Mimo to obsahuje řadu dokladů velmi vzácných mravenců, zejména *Proceratium melinum*, *Anergates atratulus*, *Myrmica depplanata*, *Bothriomyrmex gibbus* a také mravence *Strongylognathus kratochvili*, který je z území naší republiky znám pouze ze dvou lokalit a téměř třicet let již nebyl nalezen.

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme Ing. Martině Václavíkové (Muzeum Kroměřížska) za pomoc a zpřístupnění sbírky ke studiu, kolegovi Ivo Těřálovi (Západočeské muzeum v Plzni) za připomínky k rukopisu.

Tato práce byla podpořena grantem č. DE07PO4OMG009 MK ČR.

LITERATURA

- BEZDĚČKA P. (1997): Otakar Fiala – významný regionální myrmekolog (Otakar Fiala – a significant regional myrmecologist). – Sborník přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, 2: 122–123.
- BEZDĚČKA P. (1998): Otakar Fiala – entomolog a popularizátor (Otakar Fiala – entomologist and populariser). – Sborník přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, 3: 82.
- COUFALÍK J. (1980): Fialova sbírka mravenců v Muzeu Kroměřížska. – Zpravodaj Muzea Kroměřížska, duben: 27–28.
- CZECHOWSKI W., RADCHENKO A. et CZECHOWSKA W. (2002): The ants (Hymenoptera, Formicidae) of Poland. Museum and Institute of Zoology PAS Warszawa, 200 pp.
- FIALA O. (1924): Vzácnější druhy našich brouků. – Čas. Čs. spol. entomol., 21.
- FIALA O. (1925): Vzácnější brouci okolí kroměřížského. – Čas. Čs. spol. entomol., 22.
- FIALA O. (1997): Něco o mravencích našeho okolí. – Sborník přírodovědného klubu v Uherském Hradišti, 2: 124–127.
- KOLEŠKA Z. (1980): Seznam biografii Československých entomologů. Pokračování 2. – Zprávy Čs. spol. entomol. při ČSAV, 16: 33–64.
- LOKAY E. (1860): Popsání hlavních druhů mravenců v Čechách žijících s ohledem na hosti dosud v mraveništech nalezené. – Živa, 8: 238–253.
- PRUNER L. et MÍKA P. (1996): Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. – Klapalekiana, 32 (Suppl.): 1–175.

- RADCHENKO A. et ELMES G. W. (2009): Important alterations in the taxonomy of the ant genus *Myrmica* (Hymenoptera, Formicidae), based on the investigation of the M. RUZSKY's type specimens, preserved in the Museo Civico di Storia Naturale „Giacomo Doria“ in Genoa. – *Annali del Museo Civico di Storia Naturale „Giacomo Doria“*, 100: 501–525
- SEIFERT B. (2007): *Die Ameisen Mittel- und Nordeuropas*. Lutra verlags- und Vertriebsgesellschaft, Görlitz, 368 pp.
- WERNER P. et WIEZIK M. (2007): Vespoidea: Formicidae (mravencovití). Pp. 133–164. – In: BOGUSCH P., STRAKA J. et KMENT P. [eds.] 2007: Annotated checklist of the Aculeata (Hymenoptera) of the Czech Republic and Slovakia. Komentovaný seznam žahadlových blanokřídých (Hymenoptera: Aculeata) České republiky a Slovenska. – *Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae. Supplementum*, 11: 1–300.
- WETTERER J. K., ESPADALER X. et WETTERER A. L. (2007): Ants (Hymenoptera: Formicidae) of the Madeiran archipelago. – *Sociobiology*, 49(3): 265–297.
- ZÁLESKÝ M. (1937): Dva jihoameričtí mravenci rodu *Crematogaster* zavlečení na Moravu. – *Záhorská kronika, Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví, Dolní Újezd u Lipníka nad Bečvou*, 2: 1.
- ZÁLESKÝ M. (1939): Formicoidea. Pp. 191–240. In: BAŘA L. [ed.] *Prodromus našeho blanokřídého hmyzu, Pars III*. – *Sborník ent. odd. Nár. mus. Praha*, XVII.